

**„ადამიანისა და ხელოვანის უზარმაზარი ტაქტი“:
ანდრეი პლატონოვი აკაკი წერეთლის
„ჩემი თავგადასავლის“ გამო**

1940 წელს აკაკი წერეთლის დაბადების ასი წლისთავის საიუბილეო თარიღი ფართოდ აღინიშნა საბჭოთა საქართველოშიც და, – თუნდაც უფრო ნაკლები გაქანებით, – მთელ საბჭოთა კავშირშიც. სწორედ ამ ხანებში სტალინურ-კომუნისტური რეჟიმი ქვეყნის შემადგენელ ყოველ ცალკეულ რესპუბლიკაში საბოლოოდ აყალიბებდა ნაციონალური კულტურის კანონს, – ყველგან თავისი საგანგებო კანონიკური პერსონალებით. ამ კანონის ქართულ გამოხატულებაში, პირველ ყოვლისა, გამოიკვეთა სახეები შოთა რუსთველისა და ილია ჭავჭავაძისა, რომელთა მასშტაბური სახელმწიფო იუბილეები 1937 წელს აღინიშნა, რასაც მათი ოფიციალური კანონიზაცია ერწყმოდა, ხოლო სულ მალე, რამდენიმე წლის შემდგომ, ნაციონალურ კანონში ადგილი მიეჩინა აკაკი წერეთელსაც, რისთვისაც საუკეთესო საბაზი აღმოჩნდა პოეტის ასწლოვანი თარიღი. იმჟამად საიუბილეო საქმიანობათა შორის მნიშვნელოვანი ყურადღება მიექცეოდა საგამომცემლო-ბეჭდურ საქმესაც. სწორედ ამ დროს დაიწყო აკაკის თხზულებათა კორპუსის შვიდტომიანი გამოცემა. სხვა წიგნებთან ერთად, დაიბეჭდა პოეტის ნაწარმოებთა თარგმანებიც. საიუბილეო 1940 წელს მოსკოვში რუსულად გამოქვეყნდა აკაკი წერეთლის „ჩემი თავგადასავალი“, თარგმნილი ელენე ლოლობერიძის მიერ¹.

მომდევნო წელს ამ გამოცემას – თავად წიგნის შინაარსს, მის რუსულ თარგმანს და თანდართულ კომენტარებს – მოსკოვურ ჟურნალ „ლიტერატურნოე ობოზრენიე“ (Литературное обозрение)² მერვე ნომერში, 1941 წლის 25 აპრილს, გამოეხმაურა ვინმე ა. კლიმენტოვი (А.

1 А. Церетели, *Пережитое*, Перевод с грузинского Е. Гогоберидзе, Москва: Гослитиздат, 1940.

2 „ლიტერატურნოე ობოზრენიე“ იყო კრიტიკულ-ბიბლიოგრაფიული ორკვირეული, რომელიც გამოდიოდა 1936-1941 წლებში და რომელშიც იბეჭდებოდა მიმოხილვები რუსული თუ უცხოური ლიტერატურის სიანხლეთა, აგრეთვე, კლასიკური ტექსტების ახალი გამოცემების ირგვლივ.

Климентов)³. ამ რეცენზენტის სახელი იმ წლის განმავლობაში ჟურნალის ფურცლებზე კიდევ სამჯერ და, შესაბამისად, საერთოდ, მხოლოდ ოთხჯერ გამოჩნდა (აპრილის გარდა, ჟურნალის მარტის, მაისისა და ივნისის ნომერებში)⁴.

ანდრეი კლიმენტოვი ანდრეი პლატონოვის (Андрей Платонов, 1899-1951) ნამდვილი სახელი და გვარია, რომლითაც იგი უიშვიათესად სარგებლობდა მას შემდეგ, რაც მან 1920-იანი წლების დასაწყისში ლიტერატურულ ფსევდონიმად – ან ახალ საკუთარ სახელად და გვარად – „ანდრეი პლატონოვი“ შეარჩია⁵.

ა. კლიმენტოვის ეს რეცენზია („Пережитое“ А. Церетели) ამჟამად აღიარებულია პლატონოვისეულ ტექსტად და შეტანილია მწერლის ნაწერების რეკომენდულში⁶.

აკაკის „ჩემი თავადასავლის“ რუსული გამოცემის რეცენზენტი, ანდრეი პლატონოვი, რომელიც დღეს საყოველთაოდაა მიჩნეული მეოცე საუკუნის რუსული ლიტერატურის ერთ-ერთ ყველაზე ღირსშესანიშნავ წარმომადგენლად, იმ დროისათვის ლიტერატურულად დევნილი, ჩაგრული და შევიწროებული იყო (მიუხედავად იმისა, რომ იგი თავად არასოდეს ყოფილა დაპატიმრებული; თუმცა 1938 წელს გულაგში გაამწესეს მისი 15 წლის ვაჟი, რომელიც იქიდან მხოლოდ ხუთი წლის შემდეგ – მომაკვდავი – დაბრუნდა; მისი მოვლისას პლატონოვს ჭლეტი გადაედო, რის შედეგადაც გარდაიცვალა მწერალი)⁷: მისი გამოქვეყნებული ნაწარმოებები – ხშირად სტალინის უშუალო დავალებით – უსასტიკესი, იდეოლოგიზირებული კრიტიკის საგანი ხდებოდა, ხოლო ნაწარმოებთა უზარმაზარი რაოდენობა, მტანჯველ

3 *Литературное обозрение*, 1941, № 8, с. 80-82.

4 ა. კლიმენტოვის სახელი კიდევ ერთხელ გაჩნდება ჟურნალ „ოგონეკის“ (Огонек) 1947 წლის ოქტომბრის ნომერში, სადაც იგი ისევ რეცენზიის ავტორია.

5 მონაცემები პლატონოვის პუბლიკაციათა ქრონოლოგიისა და ავტორობის შესახებ: В. Зарайская (составитель-редактор), Андрей Платонович Платонов: Жизнь и творчество: Библиографический указатель произведений писателя на русском языке, опубликованные в 1918–2000 г.; Литература о жизни и творчестве, Москва: Пашков дом, 2001.

6 А. Платонов, *Собрание*, [Том 8], *Фабрика литературы: Литературная критика. Публицистика*, Москва: Время, 2011, с. 523-528; მანამდე, პირველნაბეჭდის მიხედვით, ტექსტი შეტანილი იყო პლატონოვის შემოქმედებისადმი მიძღვნილ პერიოდულ კრებულში: «Страна философов» Андрея Платонова: Проблемы творчества: Вып. 5, Москва: ИМЛИ РАН, 2003, с. 936-939; ტექსტის ავტოგრაფული ხელნაწერი არ შემონახულა.

7 ანდრეი პლატონოვის შესახებ ბოლო ხანს გამოცემული წიგნებიდან მწერლის ბიოგრაფიისათვის განსაკუთრებული ფასეულია კრებული: Н. Корниенко (редактор), *Архив А. П. Платонова*, 1, Москва: ИМЛИ РАН, 2009; მწერლის ცხოვრების გადმოცემის ბოლო ცდა: А. Варламов, *Андрей Платонов*, Москва: Молодая гвардия, 2011.

მცდელობათა მიუხედავად, გამოუქვეყნებელი რჩებოდა, მათ შორის, პროზაიკოსის შედეგები: „ჩევენგური“ (Чевенгур, 1929), „ქვაბული“ (Котлован, 1930), „ჯანი“ (Джан, 1934), რომლებშიც, ქვეყნისა და საკუთარი გამოცდილების შეუპოვარი გააზრებით, ნაჩვენებია სოციალისტურ-კომუნისტური უტოპიის ტრაგიკული ჩიხი, კომუნიზმის ზნეობრივი უფსკრულის ფუტურო წყვდიადი და შემადრწუნებელი სიცარიელე. თუმცა ცხადია, რომ პლატონოვის პროზის სიდიადე და უკვდავება მხოლოდ ამ განზომილებით არ შემოიფარგლება და მასში ადამიანური ყოფნის მიუწვდომელი, უკიდურესი სიღრმეები ისეთი ცოდნით, ისეთი სიზუსტით, ისეთი ოსტატობითაა გამოხატული, როგორისთვისაც ცოტა ვინმეს თუ მიუღწევია, საერთოდ, ლიტერატურის სფეროში...

ანდრეი პლატონოვი მთელი ცხოვრების განმავლობაში შეუწელებლად წერდა კრიტიკულ სტატიებს ლიტერატურის შესახებ. მწერლის შემოქმედების შემსწავლელთა თვალსაზრისით, „პლატონოვის კრიტიკულ პროზას მის მხატვრულ პროზასთან ანათესავებს ფილოსოფიური მიზანსწრაფვა, ასევე, ცხადყოფის სურვილი, მოთხოვნილება და აუცილებლობა, და ისიც, რომ უბრალო სიტყვებით (და არა ფილოსოფიური ტერმინებით) გამოხატოს ადამიანის, საზოგადოების, ბუნების საკუთარი გაგება“⁸; „პლატონოვის კრიტიკული პროზა, ისევე როგორც მთელი მისი მხატვრული შემოქმედება, ალბეჭდილია განსხვავებული გლობალური იდეების, ჩანაფიქრების, თემების უწყვეტი და რთული მოძრაობით, სადაც შერწყმულია კრიტიციზმი და რწმენა, რეალიზმი და უტოპიურობა, რადიკალური რევოლუციურობა და ასევე რადიკალური კონსერვატიზმი“⁹.

მაგრამ არც ამ დარგში ასცდენია ანდრეი პლატონოვს დევნა: წლების განმავლობაში მას დაუნდობლად უტევდნენ არა მხოლოდ როგორც პროზაიკოსს, არამედ როგორც კრიტიკოსსაც. მისი ლიტერატურული სტატიების უკვე დაბეჭდილი კრებული – „მკითხველის ფიქრები“ (Размышления читателя, 1939) აიკრძალა და არასოდეს გაყიდულა.

სწორედ ამ აკრძალვიდან ცოტა ხნის შემდეგ აქვეყნებს მწერალი – არა თავისი სამწერლო გვარით, არამედ ადრევე უარყოფილი სამოქალაქო გვარით – რეცენზიას აკაკი წერეთლის „ჩემი თავგადასავლის“ რუსული გამოცემის გამო.

8 Л. Шубин, *Поиски смысла отдельного и общего существования: Об Андрее Платонове: Работы разных лет*, Москва: Советский писатель, 1987, с. 231.

9 Н. Корниенко, „Комментарии“, წგ-ში: Андрей Платонов, *Собрание*, [Том 8], *Фабрика литературы: Литературная критика. Публицистика*, Москва: Время, 2011, с. 660.

რეცენზენტი მსჯელობს არა მარტო თავად ნაწარმოების მნიშვნელობისა და ღირებულების შესახებ, არამედ განსაკუთრებული შემართებით უტევს წიგნის რედაქტორსა და კომენტარების ავტორს, ვიკტორ გოლცევის (1901-1955), რომელიც, საზოგადოდ, კრიტიკულ ნარკვევებსა თუ პოპულარულ მიმოხილვებს წერდა რუსი თუ არარუსი მწერლების შესახებ. იგი გამორჩეულ ყურადღებას მიაპყრობდა ხოლმე ქართულ მწერლობას და მისი ნაწერების ნუსხა მოითვლის მონოგრაფიებს რუსთველისა და გიორგი ლეონიძის შესახებ. მაგრამ გოლცევის კომენტარები, დართული „ჩემი თავგადასვლის“ რუსული თარგმანისათვის, პლატონოვს „უტაქტოდ“ და ხანდახან „ლიბილის-მომგვრელად“ მიაჩნია (524)¹⁰. სხვათა შორის, აქვეა აღსანიშნავი, რომ რეცენზენტი მეტად დადებითად იხსენიებს და იმოწმებს ლევან ასათიანის (1900-1955) წინასიტყვაობას, წამძღვარებულს თხზულების ტექსტისათვის.

რეცენზიაში შესაძლოა გამოიყოს რამდენიმე საკითხი, რომელიც ცხადად ავლენს პლატონოვის დამოკიდებულებას თარგმნილი ნაწარმოებისა და მისი ავტორის მიმართ, მაგრამ, ამასთანავე, ზოგადად, კლასიკური ტექსტის მიმართ, როგორადაც იგი გამოხატულად მიიჩნევს „ჩემს თავგადასავალს.“ (სხვათა შორის, გამოთქმულია დასაბუთებული აზრი, რომ პლატონოვი შემოქმედებით უნდობლობას უცხადებდა კლასიკურ ლიტერატურას და, კერძოდ, მე-19 საუკუნის ეგრეთ წოდებულ „რეალისტურ“ თუ „კრიტიკულ-რეალისტურ“ მწერლობას, რომელიც ფილოსოფიურად, იდეურად მისთვის მიუღებელ პოზიტივიზმს ეფუძნებოდა¹¹.)

რეცენზიის კვალობაზე საკითხები თანმიმდევრობით ამგვარად დალაგდება:

პირველი: აკაკის ტექსტი სახალხოა, რადგან ის „საყვარელი საკითხავია თითქმის ყველა ასაკის მკითხველისათვის“ (523). ამგვარია „ქართველი ხალხის“ (523) დამოკიდებულება ნაწარმოების მიმართ და, სავარაუდოდ, ასევე მიიღებს მას „რუსი მკითხველი“ (523). ფაქტია, რომ ტექსტის ეს პირველივე დახასიათება არანაირად არ ეხება ნაწარმოების არსობრივ მხარეს და აღწერს მის არა ლიტერატურულ თვისებას ან თვისებებს, არამედ მხოლოდ სოციალურ კონტექსტს:

10 ტექსტი დამოწმებულია და მითითებულია ციტატის მოყვანისთანავე ანდრეი პლატონოვის ზემორე დასახელებული რვატომეულის დაურიგითებელი მერვე ტომის მიხედვით.

11 Ю. Левин, „От синтаксиса к смыслу и далее («Котлован» А. Платонова)“, წგ-ში: Ю. Левин, *Избранные труды: Поэтика. Семиотика*, Москва: Языки русской культуры, 1998, с. 405, შმდ.

თხზულების საზოგადოებრივ გამოძახილს და შესაბამის მნიშვნელობასა და ღირებულებას.

მეორე: აკაკი წერეთლის, „ქართველი კლასიკოსის“ (523), საქმიანობას ჰქონდა „დიდი ზოგადკულტურული მნიშვნელობა ქართველი ხალხისათვის“ (523), თუმცა ეს მნიშვნელობა სცილდება „ოდენ ქართველი ხალხის“ (523) ფარგლებს. რეცენზენტის შეხედულებით, კლასიკოსის ღვაწლი არ რჩება არც მხოლოდ სამწერლო და არც მხოლოდ ეროვნულ კალაპოტში, რითაც მისი მნიშვნელობა ფართოვდება, მაგრამ მსჯელობა ისევ არ შეეხება ტექსტის ლიტერატურულ მახასიათებლებს.

მესამე: ამგვარი ტექსტის უცხო ენაზე თარგმნა უნდა განხორციელდეს „ცოდნითა და ტაქტით“ (523). იგულისხმება, რომ კლასიკური ტექსტის გაგებას – რაც უწინარესადაა აუცილებელი ნაწარმოების სათარგმნელად – ესაჭიროება ინტელექტუალური და პიროვნული მზადყოფნა. რეცენზენტი ამჯერად უკვე უახლოვდება ტექსტს, თუნდაც მხოლოდ ზოგადად, და მასთან ნამდვილი მისვლის გზებსაც სახავს, მაგრამ იგი ისევ არაფერს ამბობს თავად ნაწარმოების ლიტერატურული რაობის შესახებ.

მეოთხე: ტექსტის იდეოლოგიური ანალიზი, საერთოდ, შეუსაბამოდ უნდა იქნეს მიჩნეული (რის გამოც სრულიად დაწუნებულია ვიკტორ გოლცევისეული კომენტარები): „კლასობრივი ბრძოლა ყველგან იყო ქვეყნად (და ისევ არის დედამიწის უდიდეს ნაწილში), ის ძლიერია, მწვავეა და მტანჯველია. თუმცა ყველა ქვეყანაში ამ ბრძოლას თავისი განსაკუთრებული ნიშნები აქვს“ (524). რაკი მანამდე რეცენზენტმა ტექსტის სწორი აღქმის საშუალებანი დასახა („ცოდნა და ტაქტი“ – 523), აქვე, უპირველეს ყოვლისა, ის დაბრკოლება ახსენა, რაც მისი დროისათვის, მისი გარემოსათვის (თუმცა არა ოდენ მისი დროსა და გარემოსათვის!) ყველაზე სახიფათო იყო: მხატვრული ტექსტის, – განსაკუთრებით, კლასიკური ტექსტის, – იდეოლოგიზირება, რისგანაც, სამწუხაროდ, დაუცველი აღმოჩნდა „ჩემი თავგადასავლის“ რუსული გამოცემა, კერძოდ კი, მისი კომენტარები.

მეხუთე: ღირებულია თავისთავად მწერლისეული დამოკიდებულება, გაგება, შეფასება და სრულიად უმნიშვნელოა, ეთანხმება თუ არა მას მკითხველი ან მკვლევარი. დანიელ ჭონქაძის აკაკისეული შეფასების მაგალითით რეცენზენტი აცხადებს: „ჩვენ გვსურს მოვისმინოთ სწორედ წერეთლისეული შეფასებანი თუ დაუფასებლობანი“ (526). რეცენზენტს აუცილებლად მიაჩნია, ტექსტთან უშუალოდ, დაუბრკოლებლად მისვლა და მისი უწყების მოსმენა. სრულიად ზედმეტადაა მიჩნეული ინტერპრეტატორის ჩარევა ან ჩადგომა ნაწარმოებას

და მკითხველს შორის (პლატონოვი ირონიულია გოლცევისეულ ინტერპრეტაციათა მიმართ: „იმ შემთხვევაში, თუ ჩვენ დაგვეჭირდება გავიგოთ ვ. გოლცევის შეხედულებანი, მაშინ ჩვენ მივმართავთ უშუალოდ მის ნაშრომებს“ – 526).

მეექვსე: წიგნი დაწერილია „მეცხრამეტე საუკუნის სანიმუშო ქართული მხატვრული პროზის ენით“ (языком образцовой грузинской художественной прозы XIX века – 526). საგულისხმოა ამგვარი განსაკუთრებული ყურადღება „ჩემი თავგადასავლის“ ენის მიმართ იმ მწერლის მხრივ, რომლის ენობრივი ვირტუოზობა გამორჩეულია ლიტერატურაში და ყოველთვის გაოცებას ან აღტაცებას იწვევს. პლატონოვის აზრით, ყველა კონკრეტული ეპოქის მწერლობას აქვს თავისი ენა, კიდევ მეტი, სანიმუშო ენა. აკაკის ტექსტი, მისი გაგებით, სწორედ ამ სანიმუშო ენას წარმოადგენს.

მეშვიდე: „წიგნში – ავტობიოგრაფიულ ქრონიკაში – ადამიანისა და ხელოვანის უზარმაზარი ტაქტით ასახულია თავად ავტორის პიროვნება, მისი კავშირები, მისი საქმიანობა და მისი დრო“ (526). რეცენზენტი აქ პირველად შეეხება ნაწარმოების შინაარსსა და თემას, მაგრამ უწინარესად შენიშნავს აკაკის, როგორც პიროვნებისა და შემოქმედის, „უზარმაზარ ტაქტს“, ანუ უნარს, რომ გაწონასწორებულად, გადაჭარბებისა და მიკერძოების გარეშე მოგვითხროს საკუთარი თავისა და ეპოქის შესახებ. აკაკის ზოგიერთ გამორჩეულ ადამიანურ თვისებას, დანახულს წიგნში, პლატონოვი მოკლედ მიმოიხილავს შემდგომ.

მერვე: ნაწარმოების ტექსტი ამჟღავნებს „ავტორის პიროვნების კეთილშობილებასა და დიდ საზოგადოებრივ მნიშვნელობას“ (226). თავად თხზულების განვითარება საშუალებას აძლევს მკითხველს (და ამჯერად რეცენზენტს), დაინახოს აკაკის, ერთი მხრივ, პიროვნული ღირსება და, მეორე მხრივ, მისი ღვაწლის ღირებულება. აღსანიშნავია, რომ გამოყენებულია ორაზროვანი სიტყვა „კეთილშობილება“, რაც აღნიშნავს როგორც მწერლის სოციალურ წარმოშობას, მის დაბადებისმიერ კუთვნილებას არისტოკრატიული ფენისადმი, ისე მის საკუთრივ ადამიანურ თვისებას, რომელთაგან ორივე ცხადად ახასიათებდა აკაკი წერეთელს. თვალსაჩინოა, რომ ამ შემთხვევაშიც ყურადღება უმთავრესად ისევ მიემართება „ჩემი თავგადასავლის“ ავტორს და არა ტექსტს, მაგრამ, ამავე დროს, ამ დასკვნების წყარო სწორედ ტექსტია, – ან, უფრო ზუსტად, ხერხი, რომლის საშუალებითაცაა ის შექმნილი: „ნაწარმოები იმგვარადაა (таким образом) დაწერილი, რომ მკითხველი გრძნობს ავტორის პიროვნების კეთილშობილებასა და დიდ საზოგადოებრივ მნიშვნელობას“ (526). რეცენზენტის თვალსაზრისით, სტი-

ლი ავტორის პიროვნების გამოსახატავად გამოდგა, მის პიროვნებას აცხადებს...

მეცხრე: „ავტორი თითქოს (СЛОВНО) ვერ აცნობიერებს (ან მართლაც ვერ აცნობიერებს) თავის ღირებულებას“ (526), – ამგვარად მსჯელობს პლატონოვი მწერლის ერთ თვისებაზე: მოკრძალებულობაზე, რაც მით უმეტეს გამოიკვეთება, რაკი მანამდე ლაპარაკი იყო მისი საქმიანობის უდიდეს მნიშვნელობაზე საზოგადოებისა და კულტურისათვის. მაგრამ ამჯერადაც ბუნდოვანია აკაკის, როგორც ავტორის, გულახდილობის ხარისხი: თუ ადრე ნათქვამის მიხედვით, გადმოცემის რაგვარობა განაპირობებდა მწერლის კეთილშობილების მიზანმიმართულ წარმოჩენას, ახლა მკრთალი ეჭვია გამოთქმული ავტორის თავმდაბლობის სიწრფელის მიმართ¹².

მეთექვსმეტი: „წიგნის მთელი სულისკვეთება“ (527) გადმოცემულია იმ სიტყვებში, რომელსაც საგანგებოდ იმოწმებს რეცენზენტი და რომლებშიც მჟღავნდება „აკაკი წერეთლის პიროვნებისა და მისი ცხოვრებისეული თავდადების არსი“ (527). აკაკის ეს ვრცელი ციტატა, რომელიც მოყვანილია რეცენზიაში, შემდეგია:

ერთმა ჭკვიანმა კაცმა მითხრა მაშინ: „სწორედ რომ ახირებული კაცი ხარ შენ: შენიან-სხვისიანობა არ იცი. შენიანს არ არჩევ შენის მწარის ენით და სხვისიანს უდგები?... რომ ვისმეს უნდოდეს შენთან დაახლოვება და დამოყვრება, ვერ ახერხებსო“. ეს მართალი მითხრა, მაგრამ არც მე მიპასუხნია ტყუილი: „ეგ ყველა მართალია, მაგრამ საზოგადო საქმეში მე არ მესმის მტერ-მოყვარეობა!.. მე ჩემი გზით მივდივარ; ვინც გვერდით ამომიდგება, გინდ მტერი იყოს, გინდ მოყვარე, ჩემიანად მიმაჩნია და, ვინც წინ მეღობება, მტრად მეთქი!.. აი, ასეთი იყო მაშინ ახალგაზრდობის ჩემი რწმენა და დღესაც შეძლებისდაგვარად ვერ ვყოფ უარს.

იმ გაკერპებულ წინსვლაში დიდი ტანჯვაც გამოვიარე, მაგრამ რადგან ღმერთმა იმდენ ხანს მაცოცხლა, რომ, რასაც მაშინ ვფიქრობ-

12 სხვათა შორის, „ჩემი თავგადასავლის“ მონათხრობის გულწრფელობის საკითხი სხვა შემთხვევაშიც წამოჭრილა: „აკაკი 1902 წელსაც კი დაჟინებით ცდილობს, დაარწმუნოს მკითხველი, რომლის დახმარებითაც სურს „ჩემი თავგადასავლის“ პროზაული ვერსიის გამოცემა, თავის გულწრფელობაში“ – მიხეილ ქურდიანი, „ცნობიერი და არაცნობიერი აკაკი წერეთლის პროზასა და პოეზიაში (აკაკი წერეთლის „ჩემი თავგადასავლის“ პროზაული და პოეტური ვერსიების მაგალითზე)“, წგ-ში: აკაკის კრებული, II, თბ.: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2005, გვ. 101; მიხეილ ქურდიანის თავად ამ სტატიამი გამოთქმულია ეჭვი, რომ აკაკის პროზაული „ჩემი თავგადასავალი“ (განსხვავებით პოეტური „ჩემი თავგადასავლისაგან“) რეალურად ასახავდეს თუნდაც ცალკეულ მოვლენებს, და წამოყენებულია მტკიცებულება, რომ ფაქტობრივი სიმართლე ამ მოვლენათა აღწერისას დაფარულია (იქვე, გვ. 97-101).

დი, ასრულდა და მტრები მოყვრებად გადამექცნენ, აღარას ვიტყვი აღარც ჩემს თავზე და აღარც მათზე.¹³

ანდრეი პლატონოვი საგანგებოდ აღნიშნავს მწერლის პიროვნულ თვისებას, მის უშიშარ პირდაპირობას, და აკაკის ცხოვრებისეული არჩევანი მას თავდადებად მიაჩნია. მისი აზრით, სწორედ ეს დამოკიდებულება, ეს განწყობილება მსჭვალავს მთელ წიგნსაც, მაგრამ, ამ განცხადების მიუხედავად, რეცენზიაში ისევ და ისევ არაფერია ნათქვამი ტექსტის თავისთავადი მხატვრული ღირებულების ან მისი ლიტერატურული განზომილებისა თუ სივრცის შესახებ.

მეთერთმეტე: ნიკოლაი ჩერნიშევსკის და, ზოგადად, მე-19 საუკუნის ნიჰილისტურ-რევოლუციური ნაკადის მიმართ აკაკის დამოკიდებულება, რომელიც არ ემთხვევა ოფიციალურ საბჭოთა თვალსაზრისს, რეცენზენტის აზრით, გამოხატავს იმას, რომ აკაკი წერეთელს „თავისი დროის ყველა მოვლენაზე ჰქონდა თავისი პირადი, განსაკუთრებული თვალსაზრისი, რომელიც უმეტესად ემთხვეოდა რუსეთში მოსახლე ხალხების პროგრესული მოძრაობის მიზნებს, მაგრამ განსხვავდებოდა საერთო მოძრაობის წარმავალი, საჭირობოტო უხამსობისა (злонидневной пошлости) და ცალკეული შეცდომებისაგან“ (528). სხვათაგან სტილურად თითქოს სრულიად ნეიტრალური ტექსტიდან ეს ფრაზა ის გამოკრთომა, – შესაძლოა, ერთადერთიც, – რომელშიც მოულოდნელად, თუნდაც მქრქალად, გამოაშუქებს პლატონოვის ენისა თუ ნააზრევის შეუდარებლობაც და იდუმალეობაც. ამავე დროს, ეს სიტყვები იმასაც გაამყდავენებს, რომ მწერალი ცხად უპირატესობას ანიჭებს ცალკეულ ადამიანურ თვალსაზრისს და არ მალავს თავის გამონატულ გაღიზიანებას, მიუღებლობას, ზიზღს საერთო, კოლექტიური ცხოვრების დროებითობის, ხილული სისაძაგლისა თუ სიმცდარის მიმართ. ხოლო თავად აკაკის ამგვარი ინდივიდუალური დამოკიდებულება კი, პლატონოვის თვალსაზრისით, მისი „პიროვნების ფასეულობასა და თავისებურებას გამოხატავს“ (528). ამავე დროს, რეცენზენტი ბრალს სდებს რუსული გამოცემის რედაქტორს, რომ მან „უცნაურობად“ მიიჩნია ის, რაც სინამდვილეში „ქართველი კლასიკოსის პიროვნების ღირსებაა“ (528). უნდა ითქვას, რომ, როგორც ჩანს, რეცენზენტს შეუნიშნავი არ დარჩენია გვიანდელი აკაკის მძაფრი გაღიზიანება ოდინდელი საკუთარი (და იმდროინდელ გარშემომყოფთა) ნიჰილისტური გატაცებების გამო¹⁴. საყურადღებოა, რომ მთელი ეს

13 აკაკი წერეთელი, „ჩემი თავგადასავალი“, წგ-ში: აკაკი წერეთელი, *თხზულებათა სრული კრებული: თხუთმეტ ტომად, ტომი VII*, თბ.: საბჭოთა საქართველო, 1958, გვ. 102-103.

14 „რუსულ გარემოში ჩამოყალიბებული ნიჰილიზმის კრიტიკას დიდ პოეტთან თანმიმდევრული, სისტემური ხასიათი აქვს, [...] უმაღლეს ფორმას კი აღწევს „ჩემი

მსჯელობაც ისევ აკაკის პიროვნების, მისი პირადი დამოკიდებულების ირგვლივ ტრიალებს.

მეთორმეტე: დასკვნით ფრაზაში გამოთქმულია თვალსაზრისი, რომ „ჩემი თავგადასავალი“ მაინც დაუსრულებელია, რადგან მწერალი „იმდენად არახელსაყრელ ვითარებაში ცხოვრობდა, რომ მან ვერ შეძლო თავისი ნაშრომის იმ სისრულით განხორციელება, როგორც ის მან ჩაიფიქრა თავდაპირველად“ (528). ნაწარმოების დაუსრულებლობა, ანუ მისი სისრულის ნაკლებობა, რომელსაც ახსენებს პლატონოვი, ორაზროვანია და, შესაძლოა, გულისხმობდეს წიგნის ჩანაფიქრის არა მარტო ბოლომდე განუხორციელებლობას, – იმას, რომ ავტორს ამოუწურავი დარჩა, რასაც გასახსენებლად თუ სათქმელად ვარაუდობდა, – არამედ ტექსტის საბოლოო მხატვრულ დახვეწასაც, მხატვრულ სრულყოფილებასაც. ამავე დროს, ბუნდოვანია, რას გულისხმობს პლატონოვი იმ „არახელსაყრელ ვითარებაში“, რამაც მწერალს მწერლური მოვალეობის აღსრულების საშუალება არ მისცა: აკაკი თავისთავად ნაყოფიერი მწერალი იყო და მას, არცთუ სასურველი ყოფითი პირობებისა თუ პოლიტიკურ-იდეოლოგიური გარემოცვის მიუხედავად, არ გასჭირვებია, თავისი მრავალრიცხოვანი ნაწარმოებები უწყვეტ ნაკადად ებეჭდა და გამოეცა (განსხვავებით იმავე პლატონოვისაგან). არაა გამორიცხული, რუსი მწერალი ქართველი პოეტის ინტელექტუალურ სივრცეს და ინტელექტუალურ მზადყოფნას მიაწინებდეს. რაც შეეხება დაუმთავრებლობას, თავად აკაკიც არ იძლეოდა გამოკვეთილ და ცხად პასუხს, რამდენადაა დამთავრებული „ჩემი თავგადასავალი“. ნაწარმოების პირველი ნაწილი, რომელიც ისედაც დამოუკიდებელ ტექსტად აღიქმება, ამგვარი ავტორისეული განცხადებით სრულდება: „აი, ამით თავდება ჩემი „თავგადასავალი“ და იწყება „ჩემგან ნანახი და გაგონილი““¹⁵. ამ პირველ ნაწილს კი განსხვავებული ტიპის, – განსხვავებული სტრუქტურისა და შინაარსის, – გაგრძელება, მეორე ნაწილი, მოჰყვება, თუმცა სწორედ ეს გაგრძელება, რომელიც, ავტორის ჩანაფიქრით, „მრავალტომიანი“¹⁶ უნდა ყოფილიყო, არასოდეს დამთავრებულა. ქართული ტექსტის გამომცემელ-კომენტატორის განმარტებით, „სამწუხაროდ, აკაკიმ მთელი სისრულით ვერ განახორციელა თავისი პირვანდელი გეგმა, მაგრამ ის, რისი დაწე-

თავგადასავლის“ მეორე ნაწილში, რომელიც 1896-1909 წლებშია შექმნილი“ – იუზა ევგენიძე, „აკაკი წერეთელი ლიტერატურისა და ხელოვნების შესახებ“, წგ-ში: აკაკი წერეთელი ლიტერატურისა და ხელოვნების შესახებ, თბ.: თბილისის უნივერსიტეტის გამ-ბა, 2004, გვ. 25.

15 აკაკი წერეთელი, „ჩემი თავგადასავალი“, გვ. 103.

16 გიორგი აბზიანიძე, „შენიშვნები“, წგ-ში: აკაკი წერეთელი, *თხზულებათა სრული კრებული*: თხუთმეტ ტომად, ტომი VII, თბ.: საბჭოთა საქართველო, 1958, გვ. 359.

რაც მოასწრო პოეტმა, წარმოადგენს ქართული მხატვრული პროზის უბრწყინვალეს ძეგლს და უდიდესი შემეცნებითი მნიშვნელობა აქვს ჩვენი წარსული ცხოვრებისა და კულტურის შესასწავლად¹⁷. მართლაც, თუკი ავტორისეულ გვიანდელ გეგმას, – ისიც მხოლოდ პირველი ნაწილის დამთავრებისა და გამოქვეყნების (1894-1899) შემდეგ ჩამოყალიბებულს (1902-1909), – დასრულება აკლია, ანუ, ყველაფერს ამ გეგმიდან ხორცი არ შესხმია, ნაწარმოებს მაინც არანაირად არ ემჩნევა, რომ სტრუქტურულად ის ბოლომდე არაა მიყვანილი. სხვა საკითხია მისი მხატვრული სრულყოფილება: თუკი სისრულის ნაკლებობაში პლატონოვი მართლაც ტექსტის ამ განზომილებას გულისხმობდა, მაშინ მას თავად აკაკიც ეთანხმება, რომელიც, როცა 1897 წელს ხელახლა შეუდგება „ჩემი თავგადასავლის“ გამოცემას „აკაკის კრებულის“ ცალკეულ გამოშვებებში, ტექსტს ამგვარ შენიშვნას დაურთავს:

დღეიდან შევუდგებით ჩვენი „კრებულის“ მეორე განყოფილებაში „ჩემი თავგადასავლის“ ბეჭდვას. [...] ადრევეც მოვიხსენიე და ახლაც ვიმეორებ, საზოგადოდ მე ხელოვნებას დიდ ყურადღებას არ ვაქცევდი და ისე მიმაჩნდა მწერლობა როგორც ერთი უბრალო იარაღთაგანი დღიურ ავკარგიანობის საბრძოლველ-სასამსახუროდ.

თუ რამე ხელოვნური გამომსვლია ხელიდან, ეს ძალაუნებურად და შემთხვევით მომხდარა, თვარა ის ჩემ დღეში არ მქონია ფიქრად, რომ მომავლისათვის ვწერო მეთქი. ამიტომაც უმეტეს ჩემს ნაწერს დღეს იმდენად დაკარგული აქვს მნიშვნელობა, რამდენადაც დრო და ჟამი იცვალა და მხოლოდ მაშინ იგულისხმება, როცა მოვიხსენიებთ იმ გარემოებას, რასაც გამოუწვევია ჩემის მხრით რომელიმეგვარი მწერლობა. თვითონ ჩემთვის და ჩემი მწერლობისათვის არაფერი სასარგებლო იქნება ესეები ყველა, მაგრამ მე ვფიქრობ, რომ ამითი უფრო დახასიათდება ის დრო და მოვლენა, რომელიც მე მსურს მკითხველებს გავუთვალისწინო¹⁸.

მოყვანილი სიტყვები არა მარტო ადასტურებს პლატონოვის მიერ შემჩნეულ აკაკის პიროვნულ თუ ლიტერატურულ თავმდაბლობას, არამედ ეხმაურება კიდევ იმ ზოგად დასკვნას, რომელიც პლატონოვის რეცენზიიდან გამოსჭვივის აკაკის „ჩემი თავგადასავლის“ საზოგადოებრივი მნიშვნელობისა თუ ლიტერატურული ხასიათის შესახებ.

თავად ეს ზოგადი დასკვნა, შეჯამება ნაწარმოების გამო ამგვარად შეიძლება ჩამოყალიბდეს: ანდრეი პლატონოვისათვის აკაკი წერეთლის „ჩემი თავგადასავალი“ ფასეულია, რამდენადაც წიგნი წარმოაჩენს, უწინარეს ყოვლისა, ავტორს, მის პიროვნულ ვინაობას, და, ამავე დროს, რამდენადმე იმ დროს, რომელშიც პოეტს უწევდა

17 იქვე.

18 იქვე, გვ. 350.

ცხოვრება. რეცენზენტი საგანგებოდ აღნიშნავს და პატივს მიაგებს აკაკის ზნეობრივ სახეს და მის კულტურულ საქმიანობას. მაგრამ მას არ ავიწყდება აღნიშნოს, რომ ნებისმიერი მონაცემი ავტორის პიროვნების შესახებ მხოლოდ და მხოლოდ მისსავე ავტობიოგრაფიულ ტექსტს ეფუძნება. კიდევ: შენიშნულია ტექსტის ენობრივი მნიშვნელობა და ის შეფასებულია როგორც ეპოქისა და ჟანრის ენობრივი დასტური.

არ იქნება გადაჭარბებული თუ ვიტყვით, რომ პლატონოვი, – ისევე, როგორც ყოველთვის საკუთარ მხატვრულ თუ კრიტიკულ ტექსტებში, – ამჯერადაც გულწრფელია, ამჯერადაც არ ღალატობს სიმართლეს, როცა თავის რეცენზიაში არანაირად არ გამოხატავს ემოციურ დამოკიდებულებას აკაკის ტექსტის, როგორც მხატვრული მოვლენის, მიმართ: ვინც ოდნავ მაინც იცნობს რუსი პროზაიკოსის შემოქმედებას, საკამათო არ იქნება, რომ „ჩემი თავაგადასავლის“ ტიპის პროზა „ჩვენგურისა“ და „ქვაბულის“ ავტორისათვის არც ახლობელი, არც მიმზიდველი, არც შთამაგონებელი უნდა ყოფილიყო...

და მაინც, რა აშორებდა არსებითად ერთმანეთისაგან აკაკის პროზასა და ანდრეი პლატონოვის პროზას, გარდა ეპოქისა, გარდა ნიადაგისა, გარდა კულტურული გარემოცვისა, ანდა არსებობდა კი რამე საერთო, რამე გადამკვეთი წერტილები მათ შორის? სწორედ ამ მონათესავეობის უპოვნელობამ ხომ არ განაპირობა, რომ რეცენზენტმა ყურადღება მიაპყრო არა იმდენად ნაწარმოების ტექსტს, რამდენადაც მწერალ აკაკი წერეთლის ზნეობრივ და ადამიანურ სახეს, მისი საქმის საზოგადოებრივ და კულტურულ მნიშვნელობას?

საჩინოა, რომ აკაკის ტექსტების კლასიკური კულტურული სივრცე არაფრით ჰგავს პლატონოვის ტექსტების კულტურისმილმა სივრცეს, ან, უფრო ზუსტად, შესაძლებლობათა იმ გარემოს, სადაც ტექნიკური განვითარების პირობებში წინარეკულტურულობის ნიშნები გამოვლინდება და აღორძინდება.

აკაკი დამკვიდრებულ ღირებულებათა სიმყარეს ეყრდნობა, პლატონოვს ადამიანურ სწრაფვათა პირველსაწყისების შემჩნევა და ჩვენება სურს.

„ჩემ თავაგადასავალში“ აკაკი აღწერს ადამიანის შერწყმას კულტურულ, იერარქიულ, ჩამოყალიბებულ წყობასთან, პლატონოვს შემოქმედებითად იზიდავს ადამიანის ყოფნა ამ მდგომარეობამდე მისვლის წინ და ამ მდგომარეობიდან გასვლის შემდგომ.

აკაკის წიგნში კულტურული ადამიანი ბუნებასთან თანახმიერობაში იმყოფება, პლატონოვი ხატავს ადამიანს, რომელიც გამოეყოფა ბუნებას, უპირისპირდება მას და მის დაძლევას ცდილობს.

აკაკი ტრადიციის ერთგულ მემკვიდრედ მიიჩნევა თავს, პლატონოვი სავსებით შეგნებულად ემიჯნება წინამორბედ კულტურას.

აკაკისათვის გამოთქმული აზრი სინამდვილეს ასახავს, პლატონოვისათვის აზრი მტკივნეულად იბადება სინამდვილიდან, ხოლო დაბადებული აზრი ასევე მტკივნეულად ეჯახება სინამდვილეს.

აკაკისეული ხატები ცხადი, გამჭვირვალე და მშვიდია, პლატონოვისეული – დანისლული, მკვრივი, სულისშემძვრელი და შემაშფოთებელი.

აკაკის ენა კულტურაში შესვლისა და კულტურის დამკვიდრების ენაა, პლატონოვის ენა თითქოს პირველად იდგამს ფეხს, თითქოს პირველად ამოთქვამს მანამდე არასოდეს ნათქვამ სათქმელს.

აკაკის პროზა კლასიკური წესრიგის შუქითაა განათებული, პლატონოვის პროზა დასაბამისმიერი დაუნაწევრებელი ბურუსიდან ცხოვრებისა და ცნობიერების თავდაპირველ გამონათებებს შენიშნავს.

ის, რაც აახლოვებს ორ მწერალს, სამყაროს სურათის მითოსური ხედვა და გადმოცემაა, მაგრამ ამგვარი თვალსაწიერი უპირატესად აკაკის პოეზიაში ვლინდება, რომელსაც პლატონოვი, ალბათ, არც იცნობდა. 1941 წელს ანდრეი პლატონოვი აკაკი წერეთლის პროზის შესახებ წერდა, როცა ქართველი პოეტის ავტობიოგრაფიული წიგნის „ჩემი თავგადასავლის“ რუსულ თარგმანს შეაფასებდა.